

PROSTOR I BOGOSLUŽJE**(Kongres u Avignonu od 9. do 11. rujna 1978.)**

Pod naslovom PROSTOR I BOGOSLUŽJE (Espace et célébration) u Avignonu (Francuska) je održan kongres od 9. do 11. rujna tekuće godine. Kongres je organizirao nacionalni centar za liturgijski pastoral i nacionalni odbor za svetu umjetnost, a bio je namijenjen svima onima koji su s bilo kojeg naslova zaduženi za crkveni prostor i liturgiju. Tu se nađoše voditelji različitih crkvenih komisija (komisija za liturgiju, za umjetnost, za glazbu, za izgradnju crkava), inženjeri, arhitekti, restauratori, umjetnici (slikari, kipari). Od 350 učesnika više od polovice bilo je lajika. Kongres o kojemu je riječ prvi je nacionalni skup s područja sakralne umjetnosti u Francuskoj.

Grad Avignon nije slučajno izabran za održavanje kongresa. Taj utvrđeni grad, što ga okružuju dvije rijeke, veoma je bogat povijesnim i umjetničkim spomenicima. U svijetu je poznat po nekadašnjem sijelu rimskih papa. U stvari, Avignon duguje svoju slavnu prošlost devetorici papa što su tijekom 14. i početkom 15. st. boravili u tom gradu, ostavivši u njemu tragove koji još uvijek privlače mnogobrojne posjetioce iz Francuske i čitavog svijeta. Papinski dvori (Palais des Pâpes), što predstavljaju najveću umjetničku vrijednost grada Avignona, velebna su zdanja, podignuta uglavnom u prvoj polovici 14. st., u ranogotičkom slogu.

Učesnici prvog nacionalnog kongresa za svetu umjetnost i liturgiju imali su čast da kroz nekoliko dana rade u tim drevnim dvorima koji su, ima tome nekoliko godina, djelomično prilagođeni za održavanje kongresa i sličnih skupova. Dvorana konklava je namijenjena za održavanje zajedničkih sjednica i predavanja. Manje dvorane za rad u skupinama.

Rad kongresa se odvijao na dvjema razinama: s jedne strane predavanja, s druge rad u skupinama. Uz to su članovi kongresa imali u programu obilazak nekih važnijih kulturnih spomenika u Avignonu ili u njegovoj blizini.

Predavanja su bila dijelom načelna (teoretske naravi), dijelom primjenjena (praktične naravi), što se može vidjeti iz njihovih naslova:

- Oblici jedne zajednice (Figures d'assemblée), predavanje uz dijapozitive održao J. Y. HAMELINE, prof. na liturgijskom institutu u Parizu;
- Pitanje dobrog i lošeg korištenja crkava i kapela (Désaffectation et Utilisation des Eglises et Chapelles), predavanje održao M. AUZAS, generalni nadglednik povijesnih spomenika za Francusku;
- Kršćanska zajednica i mjesta ljudskog sastajanja u prvom tisućljeću (L'assemblée chrétienne et lieux de rassemblement), predavanje održao P. JOUNEL, prof. na liturgijskom institutu u Parizu;
- Pojam svetišta i pojam obreda (Sanctuaires), predavanje održao J. Y. HAMELINE;

- Molitva današnjeg čovjeka u crkvi od jučer (Eglise d'hier, prière d'aujourd'hui), predavanje održao M. COMPAIN, župnik i član nacionalnog odbora za svetu umjetnost;
- Kulturna baština i umjetničko stvaranje (L'héritage culturel et la création artistique), predavanje održao Y. BOIRET, arhitekt, član nacionalnog (državnog) odbora za povijesne spomenike.

Predavači su imali pred očima želju organizatora kongresa, a ta je bila: učesnicima prikazati važnost prostora i njegov odnos prema oblicima slavlja. Toj normi predavači su pristupili s različitih vidika: jednima je polazište bilo antropološko (dva predavanja J. Y. Hamelinea), drugima povijesno-teološko (P. Jounel i M. Compain), drugima opet povijesno-umjetničko (M. Auzas i Y. Boiret).

Predavač koji predstavlja prvu skupinu (J. Y. Hameline) poznati je stručnjak s područja pastoralne i liturgijske antropologije. Taj predavač, inače veoma vješt u govoru i načinu prikazivanja, u prvom predavanju je iznio, uz pomoć dijapozitiva, jedan ostvareni pristup liturgijskom slavlju (predavanje: **Oblici jedne zajednice**). Naglasio je važnost znaka i simbola u prostoru i bogoslužju. U predavanju pod naslovom **Pojam svetišta** on je s mnogo uspjeha rasvijetlio pojmove, kao što su »svet«, »svetište«, »obred«. Znađe se da ti pojmovi idu u red arhetipskih vrednota, tj. vrednota koje su svojstvene svakom čovjeku a koja se već jasno očituju kod djece (djeca u različitim okolnostima očituju naklonost obredom; djevojčice se npr. gotovo obredno s bebama).

Predavanja J. Y. Hamelines bijahu puna pronicavih analiza koje bacaju novo (antropološko) svjetlo na izvore kršćanske liturgije i duhovnosti.

Predavači P. Jounel (ovaj zbog bolesti nije bio prisutan pa je njegovo predavanje iznio P. Gy) i M. Compain, sadržajem predstavljaju drugu skupinu predavanja. Prvi od te dvojice, inače poznati liturgijski stručnjak i koncilski perit, razjasnio je pitanje crkve kao mjesta kršćanske molitve u starini. Dva su poglavita izraza — prema predavaču — označavala to mjesto: **kyriakon**, odakle u germanskih naroda nazivi Kirche, kerk, church (odatle i hrvatski naziv **crkva**) i **ekklesia**, odakle u romanskih naroda nazivi église, iglesia. Protumačivši još pojam **basilea**, koji pojmovno — prema predavaču — ne predstavlja naročitu važnost ali koji je kao model značio mnogo za razvoj crkve kao mjesta, P. Jounel je nastavio o razvoju i različitosti mjesta kršćanskog kulta.

M. Compain je s mnogo zanosa i jednostavnosti želio uvjeriti prisutne u važnost povezanosti novog sa starim u crkvenom životu općenito i u liturgijskoj praksi posebno. Predavač je očito imao nakanu da pomiri ekstremna stajališta koja u Francuskoj, kako se znađe, imaju određeni broj pristaša. Trajna želja za obnovom u kontinuitetu s prošlošću, to je bila ideja vodilja M. Compaina.

S velikom pažnjom smo slušali predavanja dvojice eminentnih stručnjaka s područja zaštite povijesnih spomenika, od kojih je M. Auzas povjesničar umjetnosti sa Y. Boiret arhitekt. Oni predstavljaju treću skupinu predavanja.

Usprkos određenih razlika u stavovima, što se u izvjesnoj mjeri moglo vidjeti i iz njihovih predavanja, dvojica predavača su se složila barem u ovim točkama:

1. Veliki broj crkava i kapela u Francuskoj (oko 60.000), od kojih su mnoge vrlo visoke umjetničke vrijednosti, traži zajednički napor, stručno znanje i mnoga materijalna sredstva. Zato su obojica, inače visoki državni djelatnici, pozdravili ideju ovakvog kongresa.

2. Začuđuje činjenica da u Francuskoj, relativno često, crkve ili kapele služe u svrhe posve strane njihovoj protivnoj namjeni (npr. garaža za vatrogasce ili čak konjušnica). Treba poduzeti sve — rekao je M. Auzas — da crkve

i kapele služe svojoj prvotnoj namjeni, a ukoliko je kadikad nužno da se zbog novčanih izvora ili potreba kulture dopusti druga namjena, onda valja poštivati određeni red vrednota. Tako je npr. održavanje kulturnih priredbi svakako prikladnije od namjene za garažu.

3. U pitanju obnove crkava kao umjetničkih spomenika postoje određena načela. Y. Boiret se s tim u svezi oslonio na stajalište tzv. **Venecijanske povelje** iz 1964. (riječ je o načelima tretiranja spomenika kulture međunarodnog karaktera). U toj povelji se između ostalog ističe da se npr. povratak na prvotno stanje (u pitanju su umjetnička zdanja) opravdava samo iznimno i uz uvjet da elementi koje se uklanja predstavljaju malu umjetničku vrijednost i da ostvarena kompozicija znači svjedočanstvo visoke arheološke i estetske vrijednosti (čl. 21).

Vođeni tim načelom, u Francuskoj se učinilo smjelih restauratorskih zahvata, ali i grubih grešaka. Zato je nužno da takve poslove vode stručnjaci, naglasio je Y. Boiret.

Radom u skupinama (carrefours) htjelo se razraditi i dopuniti predavanja. Naslovi tema za rad u skupinama vrlo su idikativni za opću sliku kongresa. Evo nekih iz prvog dana:

- odnos prema kulturnoj baštini;
- organizacija prostora u crkvi;
- sveti prostori;
- utjecaj slike i oblika;
- molitva od jučer, tehnike i materijali od danas;
- liturgija, umjetnost i poetski smisao.

Sadržaj tema i narav rada drugog dana kongresa za rad u skupinama bio je drugačiji. Svi članovi kongresa su sudjelovali u radu na terenu. Skupine su imale zadatak posjetiti neke važne povijesne spomenike, pregledati ih i studijski ih obraditi. Tako je skupina u kojoj je sudjelovao potpisani posjetila jednu renesansnu crkvu (s kasnijim dopunama baroka) nedaleko Avignona. U skupini je bilo stručnjaka različitih pravaca — konservatora, arhitekata, povjesničara umjetnosti, liturgičara, pastoralaca — pa se u podskupinama ispitivalo različite vrijednosti te crkve (pitanje stila, pitanje svjetla i rasvjete, pitanje arhitekture, pitanje prilagodbe suvremenim liturgijskim potrebama). Priključio sam se podskupini koja je trebala izraditi shemu prilagodbe novim liturgijskim propisima (nešto provizorno je već postojalo).

Rad u skupinama je treći dan opet imao posebni zadatak. Skupine se nađoše ovaj put po regijama (stranci su sačinjavali posebnu skupinu). Išlo se za tim da se rad kongresa promotri pod vidom primjene u pojedinim krajevima.

Požalilo se što je tako izvrsno zamišljen rad u skupinama bio vremenski jako ograničen. Mnoga pitanja su ostala neizrečena, mnogi problemi neriješeni.

Valja konačno spomenuti još jedno obilježje kongresa: **pripravu i posjet opatiji Sénanque**. Tijekom kongresa, prije predavanja u dvorani konklava, uvježbalo se melodije što ih je trebalo pjevati za vrijeme Euharistije u opatiji.

Opatija Sénanque nalazi se u osamljenom krajoliku četrdeset kilometara daleko od Avignona. Prije nekoliko godina tu je opatiju — zbog nestašice zvanja — napustio posljednji redovnik. Divna romanička građevina, sagrađena u 12. st., ostala je prazna, pa u nju sada vraćaju samo znatiželjni posjetioči. Među takvima se nađoše i učesnici kongresa, ali kao hodočasnici. U Sénanque pođosmo autobusima. Nekoliko kilometara pred opatijom siđosmo iz autobusa i pješke se približili opatiji. Dočekao nas je onaj redovnik koji je posljednji napustio opatiju (došao je specijalno za ovu zgodu). Zadivljeni smo razgledali građevinu, sačuvanu u izvornosti smirene romantike. Zatim smo slavili Euha-

ristiju. Četiri biskupa predvodili su to slavlje. Bilo je skladno i jednostavno, a u isti mah bogato i svečano. Staro zdanje odjednom je oživjelo. Bijaše to stvarni vrhunac za sve članove kongresa. Kad smo se razišli, bilo je već prošlo deset sati navečer.

Bernardin Škunca

III. MEĐUFAKULTETSKI EKUMENSKI SIMPOZIJ

U Aranđelovcu, u srcu Šumadije, održan je od 12. do 15. listopada 1978. III. Međufakultetski ekumenski simpozij u organizaciji Bogoslovnog fakulteta Srpske pravoslavne Crkve iz Beograda, a posebnim zalaganjem dekana istoga fakulteta Dra Čedomira Draškovića. Rad se simpozija odvijao na temu: **Crkva u suvremenom svijetu.**

Moramo se prisjetiti da su Međufakultetski ekumenski simpoziji kod nas počeli pred nekoliko godina. Prvi ekumenski simpozij održan u Mariboru 23. — 26. rujna 1974. godine u organizaciji Bogoslovnog fakulteta Ljubljana — Maribor za koje biskupski stolicar i nadbiskupski vikar su obavakva ekumenskog rada kod nas. Opća tema bila je: «Suvremeni ekumenski problemi kršćanstva u Jugoslaviji u vezi s promjenama u svijetu i u Crkvi». Na simpoziju je bilo održano nekoliko predavanja, a u vrijeme simpozija pojavili su se i članci u časopisu «Vjerna riječ».

To je bio početak ekumenskog rada u našim Crkvama. Ustava na našem terenu za sve ekumenske odnose. U vrijeme simpozija održanog u teološke dodire među raznim Crkvama. U vrijeme simpozija održanog u Zagrebu pokazao zeleno svjetlo da treba ići dalje, napredovati, a ne stagnirati. U vrijeme simpozija održanog u Zagrebu, upoznavanja, traženja odgovora na pitanja koja su se pojavila u vrijeme simpozija danas suočava, trebaju postati zajednički problemi svih Crkvi. U vrijeme simpozija održanog u Zagrebu, rast i dobro Kristove Crkve. I zaista nije bilo slučaj da se sve činilo da se ova praksa ustali, pa je 1976. godine održan simpozij u Lovranu, čiju je organizaciju preuzeo Kardinal Alojzije Stepinac. U vrijeme simpozija bio je mons. Jovan Meštrović. U vrijeme simpozija bio je sudionicima simpozija od 21. do 23. rujna 1976. godine, ustupio smještaj u zgradama riječke nadbiskupije u Lovranu.

II. ekumenski simpozij naišao je na velik odjek u domaćem tisku. Akte simpozija objavila je izdavačka kuća »Kršćanska sadašnjost« iz Zagreba u svojoj biblioteci »Teološki radovi« pod naslovom: **Evangelizacija u našem prostoru i vremenu.** Radovi međufakultetskog simpozija u Lovranu održanog 20. — 23. 9. 1976., Zagreb 1977. Tu su publicirana sva predavanja, diskusije, prilogi, odjeci u tisku, kao i kronika samog simpozija prema danima održavanja.

U Lovranu je 1976. god. zaključeno da se slijedeći ekumenski simpozij održi 1978. god. na temu: **Crkva u suvremenom svijetu** te da njegov organizator i domaćin bude Bogoslovni fakultet SPC iz Beograda. To se sada i ostvarilo u Aranđelovcu od 12. do 15. listopada 1978.

Sudionici simpozija bili su profesori Teološke fakultete iz Ljubljane i Maribora, Katoličkog bogoslovnog fakulteta iz Zagreba, Bogoslovnog fakulteta Srpske pravoslavne Crkve iz Beograda, kao organizatora i domaćina simpozija. Osim profesora spomenutih teoloških fakulteta, na simpoziju su se našli predstavnici Pravoslavnog fakulteta Makedonske pravoslavne Crkve iz Skopja, Protestanskog teološkog fakulteta Matija Vlačić Ilirik iz Zagreba te Islamskog teološkog fakulteta iz Sarajeva. Na simpoziju su bili i predstavnici nekih vjerskih zajednica u Jugoslaviji kao i predstavnici 11 teoloških škola. Simpoziju je prisustvovalo oko 100 sudionika, uglavnom profesora i teoloških stručnjaka navedenih škola, ekumenskih radnika, predstavnika tiska kao i